

РЕЦЕНЗІЯ

рецензента, д.н.держ.упр, професора Грень Лариси Миколаївни
на дисертаційну роботу Шанідзе Олександра Дмитровича
«Гендерна нерівність в умовах воєнного стану»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 054 – Соціологія

1. Актуальність теми та зв'язок з науковими планами і програмами.

Дисертаційне дослідження О.Д. Шанідзе присвячено аналізу актуальних питань змін гендерної нерівності за умов воєнного стану та повномасштабного вторгнення, гендерна нерівність – це системна проблема, що виявляється в обмеженні прав, можливостей і ресурсів за ознакою статі, а в умовах воєнного стану в Україні ця проблема набуває нових форм та масштабів, поглиблює соціальну вразливість і ускладнює реалізацію принципів соціальної справедливості. Подолання гендерної нерівності є ключем до формування сильної, стійкої та справедливої держави, яка зможе гідно відповісти на виклики сучасності та забезпечити гідне майбутнє всім своїм громадянам, незалежно від статі.

Обґрунтовуючи актуальність свого дослідження, у вступі автор переконливо доводить можливості застосування соціокультурного підходу до гендерної проблематики та перформативного підходу Дж. Батлера для аналізу гендеру та гендерної ідентичності, що відкривають нові можливості для розуміння і подолання гендерної нерівності, переосмислення традиційних уявлень про жіноче й чоловіче. Позитивним є те, що впродовж викладення тексту роботи відчувається прагнення дисертанта до глибшого осмислення соціальних змін, трансформації ролей і взаємодії індивідів у суспільстві.

З огляду на вищесказане можна стверджувати, що тема запропонованого дисертаційного дослідження спрямована на розв'язання виконання міжнародних зобов'язань Україною Конвенції ООН з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) і резолюції РБ ООН 1325 «Жінки, мир, безпека», які у воєнний час набувають особливого значення, і відповідає сучасним потребам забезпечення соціальної справедливості, згуртованості та модернізації країни, а отже, є безперечно актуальною.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами наукових досліджень.

З прикладної точки зору, на важливість теми роботи вказує те, що вона виконана згідно з планом наукових досліджень кафедри соціології і публічного управління НТУ «ХПІ» («Соціологічний супровід моніторингу якості освіти в сучасному університеті» (ДР № 0121U113440), про що свідчить відповідна довідка.

3. Аналіз змісту дисертації. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендації, сформульованих в дисертації

Робота О.Д. Шанідзе є завершеною науковою роботою, містить анотацію – українською та англійською мовами, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел і додаток.

У *вступі* відповідно до задуму дисертаційного дослідження автором розроблено його науковий апарат, зокрема, коректно визначено об'єкт, предмет, мету. При цьому логіка побудови дисертаційного дослідження, використання комплексу теоретичних та емпіричних методів, адекватних об'єкту, предмету й меті, дозволили дисертанту коректно сформулювати гіпотезу дослідження та довести її вірогідність.

Дисертація за змістом достатньо чітко відображає у трьох розділах методика і логіку теоретико-методологічних підходів дослідження (теоретичні методи: аналітичний, абстрагування та узагальнення, порівняльний аналіз, інтерпретативний підхід (як частина якісної методології); емпіричні методи: анкетне опитування, глибинне інтерв'ю).

У *першому розділі* «Теоретико-методологічні засади дослідження гендерної нерівності в сучасному українському суспільстві» зроблено аналіз основних теоретико-методологічних підходів до визначення гендеру, визначено, що основним науковим підходом, що застосовується для аналізу гендеру в українській соціології, є конструктивістський підхід, який не відповідає сучасним уявленням про гендер. Також проведена дефініція основних понять щодо розуміння гендеру: гендерних стереотипів, гендерної ідентичності, фемінності та маскуліності, гендерної нерівності тощо. Підкреслено взаємопов'язаність гендерної асиметрії та гендерної нерівності в сучасному українському суспільстві. Визначено, що гендерні лінзи виступають інструментом символічної влади та насильства, через які відтворюється й легітимізується гендерна асиметрія та гендерна нерівність в

суспільстві. Висвітлено основні напрямки формування гендерної нерівності через стереотипи, які формують гендерну ідентичність.

Це дозволило О.Д. Шанідзе ґрунтовно дослідити основні теоретичні та методологічні підходи до поняття «гендерна нерівність» в сучасному суспільстві; розкрити категоріальний зміст поняття «гендер» та «гендерна нерівність».

Другий розділ дисертації «Актуалізація проблематики гендерної нерівності в умовах воєнного стану» містить аналіз проблематики гендерної нерівності в умовах воєнного стану. При цьому аналіз структури та змісту другого розділу дозволяє дійти висновку про належний рівень готовності О. Д. Шанідзе до проведення соціологічного дослідження.

Так, автором дисертаційної роботи на підставі вчення про гендерну асиметрію, обґрунтовано взаємовплив гендерної нерівності та гендерної асиметрії, визначено загрози і ризики такого взаємовпливу. Досліджено особливості актуалізації гендерної нерівності на локальному, регіональному та державному рівнях; коректно опрацьовані зміни в законодавстві, які спрямовані на вирішення проблем гендерної нерівності.

У третьому розділі «Соціологічне дослідження гендерної нерівності в умовах воєнного стану» представлені результати проведених здобувачем емпіричних досліджень (анкетне опитування та глибинне інтерв'ю). Ці сторінки дисертації являють безсумнівний інтерес для науковців. Результати проведеного соціологічного дослідження доводять, що сприйняття гендерної нерівності все ще залишається гендерно маркованим, що свідчить про домінування гендерної суб'єктивності у формуванні уявлень про рівність і нерівність; демонструють відмінності в поглядах чоловіків і жінок на причини гендерної нерівності.

Результати дисертаційного дослідження О. Д. Шанідзе переконливо підтвердили реалізацію поставлених автором завдань.

Слід відзначити, що свої наукові судження О. Д. Шанідзе буде на змістовному аналізі значної кількості філософських, педагогічних, психологічних, соціологічних і методичних джерел. У дослідженні органічно поєднується наука й практика, теоретичні й емпіричні методи дослідження. Усе це дозволило автору знайти шляхи розв'язання поставлених завдань.

Висновки, сформульовані у роботі, висвітлюють результати дослідження як вирішення висунутих в дисертації завдань. У цілому висновки відповідають вимогам, які висуваються до результатів дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Список літератури досить широко охоплює предметне поле дослідження, певною мірою відображає опрацювання автором значної кількості філософських, педагогічних, психологічних, соціологічних і методичних джерел вітчизняних, а також іноземних джерел.

Додатки містять розгорнуту інформацію про практичне впровадження результатів дисертації (анкету соціологічного опитування, приклади глибинного інтерв'ю тощо).

4. Наукова новизна одержаних результатів

Дисертаційне дослідження, яке рецензується, має наукову новизну і теоретичну значущість. Дисертантом вперше у вітчизняній соціології:

- уперше

теоретично обґрунтовано деконструкцію поняття гендеру в сучасному постмодерному розумінні стосовно українського суспільства, оскільки в умовах постмодерного суспільства гендер лишається ознак соціального конструкту, відбувається деконструкція гендеру, а проблема суб'єктивності й ідентичності суб'єкта постає як ключова.

удосконалено:

- концептуалізацію зв'язку між гендерною нерівністю та соціальною дезорганізацією в умовах війни, яка відкриває нові перспективи для розробки соціальних політик.

- розуміння впливу воєнного стану на трансформацію гендерних стереотипів і ролей у сучасному українському суспільстві.

дістало подальшого розвитку:

- дослідження основних теоретичних та методологічних підходів до поняття «гендерна нерівність» в сучасному суспільстві;

- вчення про гендерну асиметрію та обґрунтовано взаємовплив гендерної нерівності та гендерної асиметрії, визначено загрози і ризики такого взаємовпливу.

- категоріальний зміст поняття «гендер» та «гендерна нерівність». Встановлено, що гендерна проблематика є надзвичайно актуальною в розрізі вирішення майже всіх соціальних питань

5. Достовірність отриманих результатів та висновків

Достовірність отриманих результатів зумовлено поставленими метою та завданнями, а також використанням відповідної методології дослідження. Крім того, достовірність заявлених положень обґрунтовується комплексним

підходом у вивченні визначеного об'єкта, що також зумовлює і низку певних методів, які були використані в процесі дослідження.

Достовірність використаних методів, а також достовірності одержаних результатів і наукових положень дисертації підтверджується науковою і методологічною правильністю вихідних положень, всебічним теоретичним аналізом досліджуваної проблеми, застосуванням комплексу теоретичних й емпіричних методів дослідження. Вірогідність та обґрунтованість наукових положень і висновків підтверджено їх емпіричним та статистичним доведенням.

6. Практична цінність одержаних результатів та рекомендації щодо їх подальшого використання

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у можливості використання основних положень й висновків дисертації фахівцями під час написання підручників і навчальних посібників, розвитку змісту навчального контенту; широке впровадження їх у практику закладів вищої освіти відповідного профілю, в роботі органів публічного управління та у процесі формування сучасних засад гендерної політики держави.

Висновки та одержані автором експериментальні дані здаються нам переконливими й вірогідними, що забезпечено всебічним теоретичним аналізом накопичених наукою та практикою матеріалів, єдністю теоретичного та соціологічного дослідження, комплексним застосуванням методів дослідження, адекватних його меті та завданням, репрезентативністю вибірки, повнотою і статичною значущістю результатів дослідження.

Матеріали дослідження впроваджено в навчальний процес Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» при викладанні освітньої компоненти «Гендерні відносини в економічній діяльності» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 054 «Соціологія» (акт № від 10 березня 2025); у роботу Благодійного фонду «Ігоря Вовчанчина» (довідка від 28 лютого 2025 року).

Тож, практична цінність роботи полягає в тому, що матеріали можуть використовуватись у системі вищої освіти під час професійної підготовки майбутніх фахівців соціології, при підготовці нової генерації фахівців, фаховий рівень яких відповідав би вимогам часу.

7. Оформлення дисертації, дотримання вимог академічної доброчесності та повнота викладення наукових положень та результатів в опублікованих працях

Текст дисертації викладений логічно, послідовно, грамотно структурований, коректний та досить ретельно оформлений. Структура та основний зміст дисертації повністю підпорядковані меті дослідження і спрямовані на виконання його завдань.

Дисертація виконана з дотримання вимог академічної доброчесності, отримані результати дають підстави говорити про оригінальність роботи. У тексті містяться авторські ідеї, і не виявлено використання ідей інших науковців без посилання на їх роботи.

Основні ідеї автора та результати дослідження викладено у 18 наукових працях, з них 6 фахових статтях у співавторстві; 1 у виданні Scopus; 11 праць апробаційного характеру; а також дисертант активно приймав участь в українських та закордонних конференціях, де була проведена апробація ідей, що викладено у дисертаційному дослідженні. Зміст цих публікацій свідчить про повноту викладення основних результатів дисертації у наукових фахових виданнях, де наведені суттєві деталі одержаних автором результатів.

8. Недоліки та зауваження до дисертаційної роботи

Разом з позитивною оцінкою дисертації взагалі, слід вказати на деякі недоліки та дискусійні моменти роботи:

1. На нашу думку, робота значно б виграла, якщо б дисертант навів приклади передумов успішної імплементації міжнародного досвіду подолання гендерної нерівності в Україні (політична воля, міжсекторальна взаємодія, збір та аналіз гендерно-розподілених даних, комунікаційні кампанії) як інвестицію у стійкість, згуртованість і майбутнє країни.

2. У дисертації йдеться щодо впровадження матеріалів дослідження при викладанні освітньої компоненти «Гендерні відносини в економічній діяльності» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 054 «Соціологія». Як побажання, для подальшої освітньої діяльності в означеному напрямі рекомендуємо впроваджувати матеріали дослідження під час викладання для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 281 «Публічне управління», що

сприятиме більш детальній обізнаності здобувачів з цього питання.

3. На особливу увагу заслуговує «Соціологічне дослідження гендерної нерівності в умовах воєнного стану» і представлені результати проведених здобувачем емпіричних досліджень (анкетне опитування та глибинне інтерв'ю). Як побажання, для подальшої науково-методичної роботи в означеному напрямі рекомендуємо підготувати та видати методичні рекомендації з теорії і практики подолання гендерної нерівності у кризових ситуаціях.

Проте, висловлені зауваження і побажання не впливають на загальну позитивну оцінку здійсненого дослідження.

9. Висновки

Дисертаційна робота Шанідзе Олександра Дмитровича є завершеною науково-дослідною роботою, якій притаманні актуальність, новизна розроблених підходів до вирішення проблеми, практична значущість отриманих результатів. Тема дослідження відповідає галузі знань 05 – Соціальні та поведінкові науки та спеціальності 054 – Соціологія.

Вважаю, що дисертаційна робота Шанідзе Олександра Дмитровича «Гендерна нерівність в умовах воєнного стану» відповідає вимогам пунктів 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 р. № 44 та вимогам до оформлення дисертації МОН України від 12.01.2017 № 40, а сама автор, Шанідзе Олександр Дмитрович, заслуговує присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 05 – Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 054 – Соціологія.

Рецензент – доктор наук з держаного управління,
професор, професор кафедри педагогіки і психології
управління соціальними системами
ім акад І.А.Зязюна,

Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

Лариса ГРЕНЬ

